1693

De ongelukkige stranding van het VOC-schip De Gouden Buys

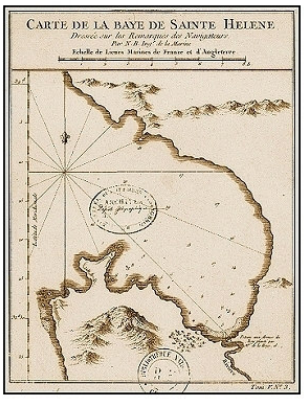

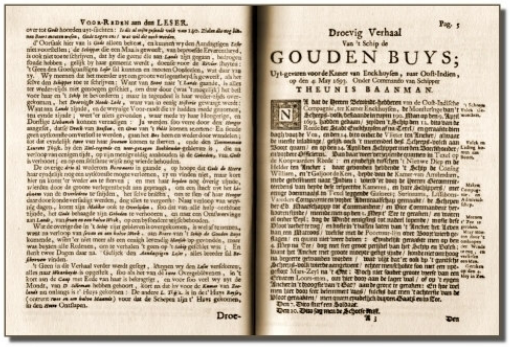

Vervolg onderzoekscampagne Zuid-Afrika, maart 2006

David Bouman en Marco Roling
Vrije Universiteit Amsterdam

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1. Inleiding **1**

Hoofdstuk 2. Interpretatie van de airborn-resultaten **1**

Hoofdstuk 3. Onderzoekslocaties **2**

Hoofdstuk 4. Samenwerking en contacten **5**

Hoofdstuk 5. Conclusies en aanbevelingen **5**

Hoofdstuk 1. Inleiding

Van 23 maart tot en met 2 april 2006 is een vervolg gegeven op het onderzoek dat jongstleden januari is uitgevoerd in Zuid-Afrika[1]. De resultaten van de airborn-survey, uitgevoerd door GeoScience, gaven concrete aanleiding om een aantal veelbelovende gebieden nader te inspecteren. Hiertoe zijn we opnieuw afgereisd naar de St. Helenabaai en is ter plekke opnieuw onderzoek verricht. Primaire doel was om het zoekgebied verder te verkleinen en de anomalieën precies te lokaliseren tot op het niveau van concrete ijzeren objecten. Secundaire doel was om eventueel aangetroffen objecten te determineren en daarvan grofweg de ouderdom in te schatten, om zodoende te kunnen bepalen of we te maken hebben met de gezochte wraklocatie. Er is planmatig gewerkt aan het verfijnen van het onderzoek, essentieel om uiteindelijk het restanten van De Gouden Buys te kunnen vinden.
In tegenstelling tot januari verbleven we dit maal in het plaatsje Velddrif, waar de Bergrivier uitmondt in de St. Helenabaai. De prima locatie aan de toeristen-binnenhaven was efficiënt qua logistiek, zodat betrekkelijk weinig tijd verloren ging aan transport van en naar de onderzoekslocaties. De hulp van onze Zuid-Afrikaanse collega's Jonathan Sharfman en Shawn Berry, die het SAHRA-team recentelijk heeft versterkt, waren wederom essentieel voor het slagen van deze campagne.

Hoofdstuk 2. Interpretatie van de airborn-resultaten

De eind januari uitgevoerde airborn-survey bestond uit het magnetometrisch verkennen van 2 gebieden. Het zuidelijke gebied (Gebied-A) strekte zich uit vanaf de monding van de Bergrivier tot 20 kilometer noordelijker en besloeg 1 kilometer zee-inwaarts vanaf de branding. Aansluitend in noordelijke richting strekte het tweede gebied zich ook 20 kilometer uit en hier slechts 500 meter zee-inwaarts (Gebied-B). De keuze voor verschillende breedten was ingegeven door de gradient van de zeebodem, die in Gebied-B veel sterker is en waardoor de verwachte diepte van het wrak van tussen de 2 en 3 meter al sneller bereikt wordt. In Gebied-A was op de GeoScience-kaart een belangrijke anomalie zichtbaar, hierna aangeduid als de locatie *Dwarskersbos*. In Gebied-B waren 2 dichtbij elkaar liggende anomalieën zichtbaar, hierna aangeduid als locaties *Rocherpan-1* en *Rocherpan-2*. Genoemde locaties vormden de top-3 van locaties die als eerste onderzocht werden. De GeoScience-kaarten bevatten naast de grafische weergave van equivalente magnetometrische lijnen ook een tabel met GPS-coördinaten van de meestbelovende locaties. Deze coördinaten zijn in MapSource en Garmin ingevoerd om een ruimtelijk beeld te krijgen van deze posities. Opvallend was dat de posities zich rond de vermeende centra van de anomalieën bevonden en niet exact erop, waardoor geconcludeerd werd dat GeoScience hiermee een gebied aanduidde en niet de preciese positie van ijzeren objecten in de bodem. De aanpak was dan ook om een groter gebied (circa 100 x 100 meter) rondom de vermelde posities systematisch met de eigen magnetometer opnieuw te verkennen om zodoende de werkelijke locaties van de ijzeren objecten vast te stellen.

[1] Zie Bouman en Roling 2006, Verslag onderzoekscampagne Zuid-Afrika januari 2006

afb. 1 De GeoScience kaart van Gebied-B. De twee grootste magnetisch anomalieën lagen hier dicht bij elkaar(zie inzet). (foto: Marco Roling)

Hoofdstuk 3. Onderzochte locaties

Dwarskersbos ligt zo'n 14 kilometer ten noorden van Velddrif. Gelegen aan zee ontleent het dorp zijn bestaansrecht vooral aan de toeristen en gezien de vele bouwlocaties zal hier de komende decennia veel worden ontwikkeld. Gevreesd werd dat de anomalie direct aan deze bewoning gerelateerd was. Onderzoek met de survey-boot en magnetometer bracht de locatie aan het licht, zo'n 200 meter in zee op een diepte van circa 3,5 meter. Middels een verkenningsduik is daadwerkelijk vastgesteld dat er een metalen object van aanzienlijke omvang zichtbaar op de zeebodem ligt. Naar schatting beslaat het vondstcomplex een oppervlakte van 5 bij 7 meter, waarbij verschillende balkachtige structuren op een bijbehorende metalen ondergrond zichtbaar maken. Het geheel ligt op een vlakke zandbodem. De GPS-positie van het object is vastgesteld en het object zal op een later tijdstip middels duiken nader worden onderzocht. Een monster van het object is boven water geclassificeerd als ijzer en daarmee wordt er vooralsnog vanuit gegaan dat het om een deel van een relatief modern ijzeren scheepswrak gaat.

Rocherpan is een klein natuurgebied achter de duinen en ligt zo'n 26 kilometer ten noorden van Velddrif. Het is onbewoond en het bijbehorende strand is vanaf Dwarskersbos volledig verlaten. Op een duintop staat

slechts één ijzeren huisje, dat volledig zelfvoorzienend is met een zonne-collector, sanitair, regenwater voorziening (hierna symbolisch *Baanman's point* gedoopt naar de schipper van De Gouden Buys). Dit huisje is niet permanent bewoond en bestemd voor een primitief weekendverblijf voor sportvissers en natuurliefhebbers. Aanvankelijk werd gevreesd dat dit huisje de anomalie op de GeoScience kaart was, maar dat bleek niet zo te zijn, aangezien dit voldoende ver buiten het vlieggebied was.
Locatie Rocherpan-1 ligt een paar honderd meter ten zuiden van Baanman's point op het strand en Rocherpan-2 ligt weer 200 meter zuidelijker in de brandingszône. Beide locaties waren uiteraard niet per boot te verkennen en daarom is 2 dagen besteed aan het organiseren en uitvoeren van een strand-survey met een 4x4-aangedreven auto. De magnetometer was voor de gelegenheid op een surfboard gemonteerd en werd vanaf de laadbak door de laptop-operators vastgehouden en bediend. Deze methode werkte uitstekend. Rocherpan-1 is met de magnetometer afgebakend tot een oppervlakte van 50x50 meter en tevens systematisch met de metaaldetector afgezocht. De detector gaf geen signaal aan, waardoor we moesten concluderen dat het object te diep in het zand zit. De gebruikte metaaldetector heeft namelijk een dieptebereik van ongeveer 1 meter. Een gegraven kuil van 1 kubieke meter op de meest preciese GPS-positie leverde dan ook geen resultaat op. De locatie ligt bij hoogwater net in het water.

afb. 2 Impressie van het werken in de branding. Rechts met de metaaldetector, links met zandzakken en een mini-caisson. (foto: Marco Roling)

Rocherpan-2 is een locatie die voortdurend wordt geteisterd door de dynamiek van de branding. Alleen bij springtij (laagwater) valt de locatie gedurende een zeer korte periode van circa een half uur min of meer droog. Bij hoogwater staat er zo'n anderhalve meter water. Het water vormt in die zin een probleem bij het onderzoek, dat de sterke golfslag (4 tot 6 meter) en daarbij gepaard gaande heen- en terugstroming extra eisen stelt aan de weerbaarheid van personen en materieel. Bovendien brengt de branding het zand voortdurent in beweging waardoor ten eerste het zicht onderwater nihil wordt en ten tweede gegraven gaten direct weer vollopen. Gedurende 4 dagen zijn serieuze pogingen ondernomen om het object te lokaliseren en te determineren. De metaaldetector gaf ter plaatse een sterk signaal, zodat we een exacte positie kregen van het object en duidelijk werd dat het object zich niet ver onder de oppervlakte moest bevinden.

Vervolgens is getracht ter plekke onder water een gat te graven in de zeebodem om zodoende zicht te krijgen op het object. Daartoe is gepoogd met 150 zandzakken de inkomende golven te breken en met een geconstrueerd mini-caisson van ruim een vierkante meter de locatie ter plaatse te stabiliseren. Dit bleek vanwege de dagelijks sterker wordende getijden een vrijwel onmogelijke opgave. Uiteindelijk bleken de zandzakken zelf nog de meeste invloed te hebben op de onderstroom van de terugtrekkende golven, waardoor op diverse plaatsen geulen ontstonden van een halve meter dieper dan het omliggende zand.

afb. 3 Getraceerde GPS-posities weergegeven op een GoogleEarth satellietbeeld. De blauwe rondjes zijn de GeoScience posities, overgenomen van de kaart. De blauwe vlaggetjes zijn de locaties met magnetometer-uitslagen en het rode vlaggetje geeft de positie van het metalen object in de branding aan.

Een drietal metalen delen staken korte tijd uit de bodem (maar nog steeds onderwater), waarvan wordt aangenomen dat ze tot hetzelfde complex behoren. De delen bestaan als eerste uit een staaf van circa 10 centimeter lengte en een diameter van ongeveer 2 centimeter. Hier bovenop was een verbreding voelbaar. De staaf stak boven het zand uit. Een halve meter verderop is een vlak stuk metaal waargenomen over een oppervlakte van circa 10x20 centimeter. Tenslotte is een tweetal meter verderop een opstaand metalen hoekje waargenomen van circa 15 centimeter hoog. Alle objecten hebben een zwarte corrosie.

In een poging iets van de objecten te kunnen zien is met vereende krachten en duikapparatuur gepoogd onderwater te inspecteren. Het was vrijwel onmogelijk om zich ter plekke staande te houden, laat staan om onderwater foto's te maken. Het als *verbreding* beschreven deel van de metalen staaf is in tegenstelling tot de rest relatief glad en heeft een grijsachtige doffe kleur. Mogelijk is dit deel van een andere metaalsoort, maar het kan ook zijn dat dit deel beschermd is geweest door concretie, die er bij het vrijmaken is afgebroken.

Hoofdstuk 4. Samenwerking en contacten

In Velddrif zijn nieuwe en waardevolle contacten gelegd, ook voor in de toekomst. In het bijzonder Frank Stuyck, die in Port Owen de dagelijkse leiding heeft (de binnenhaven en recreatiehuisjes van Velddrif), heeft voor ons een prima verblijf en een 4x4-auto te kunnen regelen op korte termijn. Dit leidde uiteindelijk ook tot een uitnodiging van de plaatselijke historische vereniging, die pas een jaar bestaat en een veertigtal leden heeft. Op donderdag 29 maart hebben we ter huize van de voorzitter voor de leden een uitgebreide presentatie gegeven over Scheeps- en Onderwater Archeologie, het verhaal van de stranding van De Gouden Buys en uiteraard onze onderzoeksactiviteiten. Uit diverse reacties bleek dat het lokaliseren en opgraven van het wrak van De Gouden Buys de aandacht zou kunnen vestigen op Velddrif en omgeving en een positieve impuls zouden kunnen zijn voor de ontwikkelingen en ondernemingen in het gebied. We kunnen derhalve in de toekomst volop rekenen op lokale steun en medewerking.

Hoofdstuk 5. Conclusies en aanbevelingen

Een drietal anomalieën zijn op basis van het kaartmateriaal van GeoScience ter plekke nader vastgesteld met de magnetometer en metaaldetector. Tot onze verrassing bleken twee locaties niet in zee te liggen maar in de branding en op het strand. De onderzoeksstrategie is ter plekke daarop aangepast. Op twee van de locaties zijn daadwerkelijk metalen objecten aangetroffen. Vooralsnog is niet vastgesteld of de objecten modern zijn of dat deze behoren tot het wrak van De Gouden Buys.
De Zuid-Afrikaanse collega's hebben in onderling overleg met ons besloten zo snel mogelijk terug te gaan naar het onderzoeksgebied. Er zal dan een nadere inspectieduik worden uitgevoerd op locatie Dwarskersbos, waarbij het object zal worden gefilmd, opgemeten en nader geclassificeerd. Ook zal Rocherpan-2 bij de volgende springtij nader worden onderzocht, aangezien de preciese locatie daarvan nu ook bekend is. Het is aan te bevelen voor Rocherpan-1 andere meetapparatuur in te zetten, om de omvang en vooral ook de diepte van het object in kaart te brengen. Vervolgens kan dan gericht een proefput worden gegraven om het object te lokaliseren en te inspecteren.
Vooralsnog ligt de focus op deze drie locaties, omdat deze volgens de airborn-survey de grootste magnetische anomalieën weergeven. Voordat nagedacht wordt over andere locaties zal eerst met zekerheid de aard en ouderdom van de objecten van deze drie locaties gedetermineerd moeten zijn. De zoektocht naar De Gouden Buys gaat door!